

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА**



**ГРАБОВИЙ ВЛАДИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ**

УДК 340.12(477)“19/20”

**ПРАВОВА ОХОРОНА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ:  
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія  
політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата  
юридичних наук**

Івано-Франківськ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила

**Науковий керівник** доктор

юридичних наук, професор

**Кіндюк Борис Володимирович,**

Тернопільський національний економічний університет,  
професор кафедри теорії та історії держави і права

**Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор,  
заслужений юрист України

**Головко Олександр Миколайович,**

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, професор  
кафедри державно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент

**Кельман Лідія Михайлівна,**

Львівський державний університет внутрішніх справ, доцент  
кафедри цивільного права та процесу

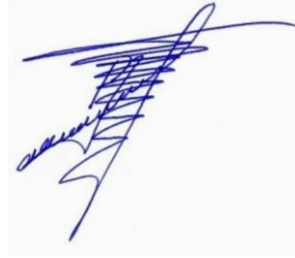
Захист відбудеться «26» червня 2018 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 в Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «24» травня 2018 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Р.В.

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping, stylized strokes that form a complex, abstract shape. The signature is positioned in the center of the page, between the text 'Р.В.' and 'Зварич'.

Зварич

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми** дослідження полягає в тому надзвичайному значенні, яку відіграє правова охорона власності в історичному розвитку суспільства. В усі історичні часи питання правового статусу власності та її охорони становили собою основну ланку, навколо якої формувались відносини в політиці, економіці та соціальній сфері. Необхідність зміни правового статусу власності у більшості випадків призводили до народних повстань, політичних криз, революційних подій та війн. Одним із таких прикладів є спроба братів Гракхів у Стародавньому Римі (133–121 рр. до н.е.) змінити правовий статус власності на землю, яка призвела до масових заворушень та їх вбивства. На всіх етапах становлення української державності питання, пов'язані з охороною власності, регламентацією її використання, контролем за її станом, знаходили відображення в діючій системі права. Така обставина пов'язана з двома факторами: а) питання власності належать до ключових проблем суспільно-економічного розвитку; б) заміна політичних систем, соціального устрою держави приводить до зміни правових відносин власності. Характер таких перетворень визначає процес розподілу, обміну, споживання та ієрархічне становище різних верств населення в суспільстві, а також можливість доступу до їх використання. Держава за допомогою правового регулювання регламентує умови розвитку інституту власності, що приводить до посилення значення її охорони. У перехідні періоди власність формує базу для розвитку похідних і змішаних форм, сприяє утворенню середнього класу в суспільстві, викоринює менталітет недбалого ставлення до майна, виховує почуття господаря і відповідальності за свою працю, стимулює людей до ефективної діяльності. У часи існування радянської України правове регулювання охорони власності було спрямовано на охорону державної власності, а особиста власність громадян розглядалась як другорядне питання. У цілому категорія власності трактувалась як засіб, за допомогою якого відбувався процес побудови комуністичної держави, тому в ній за злочини проти власності завжди встановлювались суворі міри покарання.

Незалежна Україна існує понад чверть століття, і питання правової охорони власності постійно перебувало в центрі уваги держави та суспільства. На сьогодні склалася ситуація, яка пов'язана з кризовими явищами, одним з елементів яких є нерегульованість та прогалини в законодавстві, що мають регламентувати ці відносини. Дана ситуація породжує безліч проблем та негативних явищ у правовій системі, економічному та соціальному житті, серед яких – захоплення та незаконне використання майна і легалізація (відмивання) майна та доходів, здобутих злочинним шляхом. Ці обставини потребують негайного внесення змін до законодавства, яке мусить забезпечити правову охорону власності та ефективно протидіяти правопорушенням у цій сфері.

Інтерес до історичної динаміки правового регулювання охорони власності на різних етапах розвитку України є не випадковим з причини того, що багато проблем, пов'язаних з власністю, характерних для тодішніх часів, повторюються у кризі, яка

нині охопила Україну. Дослідження історичного досвіду, здобутків і прорахунків, сильних та слабких місць правових норм може надати значну допомогу в реформуванні чинного законодавства, яке спрямовано на охорону власності.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконано в контексті науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673). Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою Загальних Зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., та перспективним напрямкам кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 р.

**Мета і завдання дослідження.** *Метою* роботи є дослідження процесу становлення і розвитку правової охорони власності в Україні в період з 1917-го по 2017 р., що зумовило необхідність послідовного вирішення таких завдань:

- провести періодизацію процесу розвитку правової охорони власності в радянській та незалежній Україні;
- дослідити процес становлення правової охорони власності в радянській Україні;
- розкрити особливості правової охорони власності у Кримінальних кодексах УСРР 1922 р., 1927 р., Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. та Кримінальному кодексі України 2001 р.;
- визначити характерні риси динаміки правової охорони власності в незалежній Україні;
- простежити становлення, розвиток та комплекс заходів, спрямованих на протидію легалізації (відмиванню) майна та доходів, одержаних злочинним шляхом;
- розробити шляхи використання історичного досвіду у сфері охорони власності для вдосконалення чинного законодавства.

*Об'єктом дослідження* є суспільні відносини, які склалися на різних історичних етапах правової охорони власності в Україні.

*Предметом дослідження* є права охорона власності в Україні.

*Хронологічні межі* дослідження охоплюють період з 1917-го по 1991 р., тобто часи існування радянської України, а також етап існування незалежної України з 1991-го по 2017 р.

**Методи дослідження.** Методологічну основу дисертації складає сукупність загальнотеоретичних підходів, принципів, традиційних та сучасних методів наукового пізнання, а їх обґрунтуванню присвячено підрозділ дисертації 1.2. Використання принципу історизму дозволило розглянути державні та правові явища

в розвитку та історичному взаємозв'язку. Серед загальнофілософських методів основним був діалектичний, за допомогою якого здійснено дослідження державно-правових явищ у сфері охорони власності в їх історичному розвитку, багатоманітності та зв'язку. Розвиток суспільних відносин у сфері охорони власності вивчався за допомогою трьох законів діалектики: перехід кількісних змін до якісних, заперечення заперечення, єдність та боротьба протилежностей. До числа загальнонаукових методів, використаних у даному дослідженні, належать: логічний, історико-хронологічний, герменевтичний, функціональний. Логічний метод дозволив дослідити характерні риси розвитку правового регулювання у сфері охорони власності, причини прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на побудову системи охорони власності в радянській та незалежній Україні. Герменевтичний метод допоміг здійснити тлумачення нормативно-правових актів, які приймалися в перші роки радянської влади та в інші історичні періоди, та усвідомити їхню роль у регулюванні правовідносин. Функціональний метод використовувався при розгляді проблеми власності як функції, які покладалися державою на різні органи влади. Як спеціально-наукові методи використовувались формально-юридичний та компаративістський. Формально-юридичний метод дав змогу проаналізувати численні законодавчі акти різних історичних часів, що становлять джерельну базу дослідження, зробити певні висновки і сформулювати характерні риси, властиві кожному з цих періодів. Компаративістський метод використовувався в діахронному та синхронному варіантах шляхом зіставлення подібних юридичних понять, явищ і процесів та встановлення їх специфіки.

*Джерельну базу дослідження становлять:* нормативно-правові акти у сфері правової охорони власності та їх проекти, матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (м. Київ), Державних архівів Одеської та Івано-Франківської областей, наративні джерела.

*Теоретичною основою дослідження стали положення, які містяться в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як С.С. Алексєєв, І.Й. Бойко, О.В. Волох, В.В. Галунько, О.М. Головка, В.Д. Гончаренко, М.А. Дамірлі, В.М. Єрмолаєв, М.С. Кельман, В.С. Кульчицький, В.С. Макарчук, М.І. Мірошніченко, В.Л. Мунтян, Ю.М. Оборотов, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабінович, М.С. Сахіпов, А.П. Ткач, І.Б. Усенко, О.Н. Ярмиш.*

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що дисертація є однією з комплексних праць історико-правового напрямку, присвяченого процесу становлення, формування та розвитку охорони власності в Україні в період 1917–2017 рр. Наукову новизну дисертації складають такі концептуальні положення, узагальнення та висновки:

*вперше:*

– проведено періодизацію правової охорони власності в Україні, яка дозволила виділити такі періоди: а) перші роки радянської влади та НЕП (1917–1927 рр.); б) часи тоталітаризму (1927–1953 рр.); в) «хрущовська відлига», уповільнення темпів

суспільного розвитку, застій та доба перебудови (1954–1991 рр.); г) період незалежної України (1991–2017 рр.);

– здійснено дослідження моделей правової охорони власності, які знайшли відображення у Кримінальних кодексах УСРР 1922 р., 1927 р., Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. та Кримінальному кодексі України 2001 р.;

– з'ясовано, що період тоталітаризму характеризувався використанням жорстких мір відповідальності за злочини у сфері охорони майна із застосуванням вищої міри покарання та довгих термінів ув'язнення за незначні правопорушення;

– досліджено характерні риси правової охорони колгоспної власності, яка фактично прирівнювалась до державної, що підлягала особливій охороні;

– встановлено, що особливістю радянської моделі правової охорони власності була наявність подвійних стандартів різної правової відповідальності за правопорушення проти державного та особистого майна;

– показано несистемний, різновекторний характер охорони власності в незалежній Україні;

– сформульовано шляхи використання історичного досвіду у сфері охорони власності в Україні шляхом внесення доповнень до ст.ст. 190, 209 КК України;  
*удосконалено:*

– знання стосовно правової охорони власності, яка проводилась шляхом прийняття Указів Президії Верховної Ради УРСР, спрямованих на боротьбу з дрібними крадіжками соціалістичного майна;

– положення про складний вектор розвитку правової охорони власності в 90х роках минулого століття, який пов'язаний з невиконанням завдань з прозорості приватизації майна держпідприємств; *дістало подальший розвиток:*

– наукові уявлення про правову охорону власності в перші роки радянської влади в Україні шляхом використання Реввійськтрибуналів та застосування особливо жорстких мір покарання;

– положення стосовно правової регламентації та вжиття заходів з протидії легалізації (відмиванню) майна та доходів, одержаних злочинним шляхом.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що положення та висновки дисертації збагатять вітчизняну історико-правову науку знаннями з історії правової охорони власності в період 1917–2017 рр. Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані в: *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших історико-правових, теоретико-правових досліджень; *нормотворчій та правозастосовній діяльності* – шляхом внесення змін до чинного кримінального законодавства на підставі сформульованих у роботі пропозицій щодо його вдосконалення; *навчально-методичній роботі* – при підготовці навчальних посібників та підручників з історії держави і права України, історії кримінального законодавства, спецкурсу «Боротьба з легалізацією (відмиванням)» майна та доходів, одержаних злочинним шляхом; *навчальному процесі* – для викладання дисципліни «Історія держави і права України», спецкурсів з кримінального права.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено: *у нормотворчу діяльність* – підготовку змісту наказів ДФС України «Про затвердження Плану

заходів Державної фіскальної служби України на 2017–2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» від 21.12.2017 р. № 861 та «Про затвердження Тематичного плану наукових (науково-технічних) робіт Державної фіскальної служби України на 2018 рік» від 28.02.2018 р. № 114.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила, де було виконано дисертацію, а також були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: II Всеукраїнській науковопрактичній конференції «Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування» (Львів, 24–25 листопада 2016 р.); III Всеукраїнській науковопрактичній конференції «Державо- та правотворчі традиції українського народу (до 150-річчя М.С. Грушевського)» (Вінниця, 23 листопада, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (Одеса, 20–21 січня 2017 р.); міжнародній науковопрактичній конференції «Актуальні питання права, економіки та управління» (Київ, 10–11 лютого 2017 р.); науково-практичному круглому столі «Концепція та методологія історії українського права» (Київ, 28 квітня 2017 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми законотворчості у світлі сучасних реформаційних процесів» (Тернопіль, 15 червня 2017 р.); круглому столі «Забезпечення збереження водних ресурсів в контексті сталого розвитку» (Київ, 12 грудня 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (Одеса, 19–20 січня 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, управління та права» (Київ, 9–10 лютого, 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (Житомир, 19 квітня 2018 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 20–21 квітня 2018 р.); науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми запобігання корупції та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в контексті створення служби фінансових розслідувань» (Київ, 20 жовтня 2017 р.); науково-практичному круглому столі «Правові засади оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб ДФС» (Київ, 6 листопада 2017 р.).

**Публікації.** Основні результати дисертації відображено в 21 публікації, зокрема в 8 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 статті в іншому періодичному виданні України, та 12 тезах в збірниках наукових конференцій.

**Структура дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який



налічує 251 найменувань на 24 сторінках, та додатків. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінок, у тому числі основний текст – 178 сторінки.

### **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на зв'язок роботи з науковими планами, поставлено мету, завдання, визначено об'єкти, предмет, методологію та хронологічні межі дослідження, розкрито новизну, наукове й практичне значення дисертаційного дослідження, вказано на їх апробацію та публікації автора за темою дисертації.

**Розділ перший «Теоретико-методологічні засади дослідження»** присвячений огляду історико-правової та іншої наукової літератури з проблематики роботи, джерел та методології дослідження, складається з чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукового опрацювання проблеми»** проаналізовано загальну та спеціальну літературу за темою дослідження. З метою систематизації аналізу напрацювань попередників видається доцільним виокремити чотири періоди: 1) становлення, який охоплює праці, виконані в 1919–1930-х рр.; 2) формування, до якого належать часи тоталітаризму (1927–1953 рр.); 3) стабілізація (1954–1990 рр.); 4) сучасний період (1991–2017 рр.). До першого періоду належать праці відомих дореволюційних та радянських науковців: М.М. Гернета, В.В. Єсіпова, О.О. Жижилєнка, Б.М. Змієва, Д.О. Карницького, Д.І. Курського, В.О. Рязановського, П.І. Стучки, М.С. Таганцева, І.Я. Фойницького та ін., де основним напрямом наукових розробок була охорона соціалістичної власності. Другий період збігається з часами тоталітаризму, який характеризувався значним посиленням кримінальної відповідальності за злочини проти соціалістичної власності. У цей період дослідження проводили: Г.М. Амфітеатров, С.М. Братусь, З.А. Вишинська, О.А. Герцензон, М.І. Ковальов, І.Б. Новицький, Д.Н. Розенберг, Б.С. Утевський та ін. Характерною особливістю права даного періоду було визнання надзвичайного характеру соціалістичної власності, яка мала суворо охоронятися, та майже не звернення уваги на злочини, пов'язані з особистим майном. Третій період досліджень збігався з часом «хрущовської відлиги», характерною рисою якого було пом'якшення чинного законодавства та гуманізація покарань. У цей історичний період злочини проти власності стали основним предметом наукових досліджень радянських юристів. До них належать праці: В.А. Владимірова, Б.С. Волкова, М.А. Гельфера, Г.А. Крігера, В.Ф. Колишкіної, Б.С. Никифорова, С.І. Нікуліна, М.І. Панова, А.О. Пінаєва, А.А. Піонтковського, М.Е. Синицької, І.С. Тишкевича, А.М. Філатова, П.В. Хряпінського, Ю.М. Шаньгіна та ін. До четвертого періоду належать праці сучасних дослідників – Н.О. Антонюк, Н.М. Арт'юменко, О.В. Волох, В.А. Горбунова, Ю.А. Дорохіної, Е.М. Кісілюка, Т.Г. Лепіної, С.А. Миронюк, А.В. Сакун та ін. Незважаючи на наявність значного обсягу літератури, проблеми історичного розвитку охорони власності відзначаються несистемністю, фрагментарним характером, що підтверджує необхідність продовження досліджень з метою заповнення існуючих прогалів.

У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження» розглянуто наукові підходи, принципи, методологія та методи різного ієрархічного рівня. Основою методології дослідження є принцип історизму, який дав змогу розглянути державні та правові явища не тільки з точки зору їх сучасного стану, а в розвитку та історичному взаємозв'язку. Використання цього принципу потребувало виявлення взаємозв'язків між суспільно-політичними процесами, правовою політикою та підходами до правового регулювання системи охорони власності. У процесі проведення дослідження використовувалися такі підходи, як системний, об'єктивний та потребовий. Системний підхід використовувався для побудови цілісної системи змін підходів у сфері охорони власності, що дозволило дослідити властивості, структуру та функції об'єктів, явищ або процесів. Вивчення особливостей реалізації функцій держави у сфері охорони власності проведені за допомогою потребового підходу, що його запропонував П.М. Рабінович. Цей підхід зумовлений суспільним життям, потребами людей та встановлює ролі, функції інших предметів і явищ у задоволенні конкретних потреб суспільства. У праці широко використовувався об'єктивний підхід, який дозволив розглянути зміст нормативно-правових актів без ідеологічних нашарувань, які були властиві радянському періоду. До числа загальнонаукових методів, використаних у даному дослідженні, належать: логічний, історико-хронологічний, герменевтичний, функціональний. Застосування логічного методу у вивченні історії правової охорони власності проводилося засобами абстрагування, узагальнення, формалізації, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. За допомогою історикохронологічного методу реконструйовано різні сценарії послідовної зміни правового регулювання охорони власності в радянській та незалежній Україні. Герменевтичний метод допоміг здійснити тлумачення нормативно-правових актів, які приймалися в перші роки радянської влади та в інші історичні періоди, та усвідомити їхню роль у регулюванні правовідносин. Функціональний метод використовувався при розгляді проблеми власності як функцій, які покладалися державою на різні органи влади. Як спеціально-наукові методи, що застосовувались з метою вивчення динаміки правової охорони власності, використовувались формально-юридичний та компаративістський. Формальноюридичний метод дозволив проаналізувати численні законодавчі акти різних історичних часів, що становлять джерельну базу дослідження, зробити певні висновки і сформулювати характерні риси, властиві кожному з цих періодів. Компаративістський метод застосовувався з метою дослідження вектора розвитку правової охорони власності шляхом проведення порівняльного аналізу історичної послідовності, генетичних зв'язків, загальних і конкретних закономірностей розвитку даної категорії.

*Підрозділ 1.3 «Загальна характеристика формування інституту охорони власності в Україні».* Доктринальні погляди представників української правової науки щодо власності та вплив на неї з боку держави сформувалися на основі уявлень, які людство виробило впродовж своєї багатотисячової історії. Показано, що охорона власності розглядалась у працях Дж. Локка, Ч. Беккарія, Т. Гоббса, Г.В.Ф. Гегеля, І. Канта, А. Сміта, К. Маркса, В.І. Леніна та ін. В історико-правовій думці

накопичена значна кількість підходів та теорій стосовно проблеми охорони власності, які вплинули на сценарій подальшого розвитку цього поняття в Україні. У цілому вектор зміни доктринальних поглядів на проблему охорони власності в Україні можна умовно поділити на чотири етапи. Перший етап – 1917–1927 рр. – характеризувався становленням радянської системи власності, відсутністю в перші роки радянської влади чіткої системи правових норм з її охорони, своєрідного ренесансу, тобто появи приватної власності в період НЕПу та її поступового знищення наприкінці 20-х років минулого століття. Другий етап – 1928–1953 рр. – характеризувався формуванням інституту захисту соціалістичної власності, використанням суворих мір покарання за правопорушення стосовно неї у вигляді розстрілів, довготривалих термінів ув'язнення та заслання до районів Сибіру, Далекого Сходу та північних районів СРСР. На третьому етапі – 1954–1991 рр. – проводилась значна кількість досліджень, пов'язаних із визначенням стану соціалістичної власності, а також особистої власності громадян. Протягом даного періоду були сформовані доктринальні погляди стосовно кримінально-правових, адміністративних норм відповідальності за порушення права державної, колгоспно-кооперативної та особистої власності. Характерною рисою тодішнього законодавства було зберігання тенденції використання більш суворих мір покарання стосовно охорони соціалістичної власності в порівнянні з особистою власністю громадян. Четвертий етап – 1992–2017 рр. – пов'язаний з «ренесансом» доктринальних поглядів, у яких обґрунтовувалась необхідність правової охорони власності без виділення її державної складової. Доктрини охорони власності, які сформулювалися в сучасній Україні, формувалися під впливом класичних уявлень про власність, сформованих у римському праві, – володіння, користування, розпорядження, на що накладалася складова, пов'язана із суспільно-політичними реаліями на сучасному етапі.

У підрозділі 1.4 «Джерельна база досліджень» розглянуто комплекс різноманітних джерел, який склали: 1) нормативно-правові джерела; 2) періодичні видання; 3) нарративні джерела. До першої групи належать законодавчі акти, що видавали органи державної влади: декрети Тимчасового робітничо-селянського уряду України стосовно конфіскації покинутого майна, охорони радянських господарств, складів, пакгаузів і комор та споруд на залізничних, транспортних і водних шляхах сполучень. Використовувались документи, опубліковані у «Відомостях Верховної Ради УРСР», «Декретах Радянської влади», збірниках законодавчих актів, що видавали Верховні Ради СРСР та УРСР, матеріали з'їздів Комуністичної партії Радянського Союзу й УРСР, а також Постанови Пленумів Верховних судів РРФСР та УРСР, матеріали Верховної Ради України, Укази Президента, Постанови, Декрети Кабінету Міністрів України та ін. Важливе значення мали Кримінальні кодекси УСРР 1922 р., 1927 р., Кримінальний кодекс УРСР 1960 р., Кримінальний кодекс України 2001 р. та його остання редакція станом на 2017 р., а також Адміністративний кодекс УСРР 1928 р. та Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 р. і його редакція 2017 р. Як періодичні видання використовувались радянські газети, журнали, збірники наукових праць, що їх

видавали науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади систем МВС СРСР та УРСР, а також документи політичних партій і громадських об'єднань. До групи нарративних джерел належали щоденники, листи, спогади, брошури, до числа яких належить повне зібрання творів В.І. Леніна, мемуари М.С. Хрущова, В.М. Молотова, Г.А. Кригера, М.М. Бабаєва, І.В. Пихалова, А.Я. Вишинського та ін.

**Розділ другий «Основні етапи розвитку інституту правової охорони власності в радянській Україні»** присвячується розгляду процесу становлення та формування системи правової охорони державної та колгоспної власності в різні історичні часи та складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Становлення правової охорони власності в перші роки радянської влади в Україні» розглядається історія правовідносин у даній сфері, а на підставі розгляду прийнятих нормативно-правових актів їх розділено на три групи: а) юридико-кримінологічні; б) соціально-економічні; в) соціально-політичні. До першої групи ввійшли нормативно-правові акти, які регламентували боротьбу з бандитизмом, розкраданням вантажів, складів, знищенням або завданням шкоди залізничним спорудам, майну, обладнанню телеграфних, телефонних мереж. Друга група включала до себе акти, спрямовані на конфіскацію покинутого майна, націоналізацію важливих для радянської влади майнових об'єктів без будь-якої компенсації її власникам, встановлення відповідальності за продаж, приховування, розкрадання, недбалу охорону хліба, солі, лісових матеріалів, а також проведення ревізії особистих речей громадян, до числа яких належали сукно захисного кольору, шинелі та одяг військового зразка. Третя група актів демонструвала населенню політику радянської влади, спрямовану на покращення умов життя населення, хоч у реальній дійсності така політика мала лише декларативний характер. До числа прийнятих нормативно-правових актів належали постанови, які регламентували скасування всіх договорів стосовно передачі хліба незалежно від того, було отримання оплати чи ні, встановлення відповідальності за відмову допомогти голодуючому населенню Поволжя, а також конфіскацію хліба, церковного майна, обладнання підприємств.

Підрозділ 2.2 «Особливості правової охорони колгоспної власності». При дослідженні даного питання необхідно враховувати, що сільське господарство в УРСР становило собою потужну галузь, яка складалася приблизно із 7 576 колгоспів та 2 383 радгоспів. Процес розвитку юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з майном колгоспів, відбувався за складним сценарієм, у якому доцільно виділити такі три періоди: а) зародження (1919–1930 рр.); б) формування (1930–1964 рр.); в) стабілізація (1964–1991 рр.). Перший період починається з 1919 р. після встановлення радянської влади в Україні з одночасним прийняттям статутів сільськогосподарських об'єднань, які регламентували діяльність колгоспів, порядок використання майна, його збереження, організацію колективної праці, а також юридичну відповідальність за порушення законодавства. Другий період – формування норм юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з майном колгоспів, – розпочався із затвердження РНК СРСР і Президією

ЦВК СРСР «Зразкового статуту сільськогосподарської артілі» від 01.03.1930 р. На цьому етапі правова регламентація охорони власності ввійшла до змісту документів, спрямованих на примусову колективізацію в сільському господарстві, правовою підставою якої став відомий «закон про три колоски» 1932 р., який передбачав за посягання на державну, колгоспну, кооперативну власність міри покарання у вигляді розстрілу, позбавлення волі не менше ніж на 10 років та забороняв застосування амністій. Третій період характеризувався зміною політики комуністичного режиму щодо колгоспів шляхом закріплення їх правового статусу, а прийняті нормативно-правові акти присвячувались охороні колгоспної власності та обов'язковому відшкодуванню збитків, заподіяних їй працівниками.

У підрозділі 2.3 «Динаміка правової охорони власності в часи тоталітаризму» розглядалося законодавство в період 1927–1953 рр., яке відзначалося особливо жорстоким характером та застосуванням мір покарання, до числа яких належали розстріл, тривалі терміни ув'язнення, вислання до концентраційних таборів. Правова охорона власності в часи тоталітаризму становила собою повернення до багатьох засад періоду становлення радянської влади, а її правовою основою став Кримінальний кодекс УСРР 1927 р., до змісту якого ввійшла Глава VII «Майнові злочини», до числа яких належали крадіжки з державних або громадських складів, худоби, розбій, шахрайство, привласнення, розтрата майна, а також його умисне знищення або пошкодження. Характерною рисою нормативно-правового регулювання періоду тоталітаризму було прийняття наказів НКЮ СРСР та Прокуратури СРСР, які передбачали кримінальну відповідальність за розтрату та розкрадання соціалістичного майна не тільки конкретних осіб, але також членів їхніх родин та третіх осіб, які визначались органами розслідування з особистих міркувань. Незважаючи на жорсткий характер чинного радянського законодавства з охорони власності, комуністична влада прийняла рішення посилити відповідальність за злочини в цій сфері, видавши 04.06.1947 р. Указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна». У преамбулі йшлося про необхідність посилення боротьби з розкраданнями державного і громадського майна. Компаративний аналіз мір відповідальності, передбачених указом 1947 р. та відповідними статтями Кримінального кодексу УСРР 1927 р., показує значне підвищення репресивної складової у вигляді збільшення термінів ув'язнення, конфіскації майна та заслань до районів Сибіру, Далекого Сходу та північних районів СРСР.

Підрозділ 2.4 «Характеристика правової охорони власності в період «хрущовської відлиги», уповільнення темпів суспільного розвитку і застою та добу перебудови (1954–1991 рр.)». Особливістю даного періоду було проведення кодифікації законодавства, яке ґрунтувалося на більш демократичній та гуманній основі, пов'язаній з лібералізацією радянського режиму. Розгляд змісту прийнятих нормативно-правових актів дозволяє виділити три історичних періоди: 1) 1954–1977 рр.; 2) 1977–1990 рр.; 3) 1990–1991 рр. Перший період розпочався з підготовки до проведення нової кодифікації законодавства, важливим елементом якої став Кримінальний кодекс УРСР 1960 р., у якому злочини проти власності входили до

складу Глав II та V, а його особливою рисою була та обставина, що за однакові злочини проти соціалістичної та особистої власності міри покарання за перші з них були значно вищими в порівнянні з другими. У цей історичний період охорона власності регламентувалась на основі указів, прийнятих Президіями Верховної Ради СРСР та УРСР шляхом введення адміністративної відповідальності за дрібне розкрадання державного або громадського майна, які передбачали штрафи та застосування громадського впливу. Охорона державної власності проводилася за допомогою таких заходів, як контроль за збереженням матеріальних цінностей, ревізія, боротьба з дрібними крадіжками та штрафні санкції, які накладалися на посадових осіб підприємств. Другий історичний період розпочався з прийняття Конституції СРСР 1977 р. та інших законодавчих актів, які передбачали низку заходів з охорони соціалістичної власності шляхом посилення боротьби з дрібними розкраданнями матеріальних цінностей. Третій історичний період збігся з політикою перебудови, яка мала сприяти збереженню Радянського Союзу. У цей період були прийняті Укази Президента СРСР, у яких регламентувались заходи щодо охорони недоторканності права власності у СРСР та створювався Фонд державного майна Союзу РСР, повноваження якого визначав Президент. Цими нормативно-правовими актами передбачалась заборона вилучення матеріальних і грошових цінностей, іншого майна, що належить громадянам, трудовим колективам, громадським організаціям та іншим власникам, а також зазначались міри охорони такого майна.

У **третьому розділі «Формування інституту правової охорони власності в незалежній Україні»**, який складається з чотирьох підрозділів, розглядаються характерні риси правової охорони власності, особливості проведення її приватизації, правове регулювання боротьби з легалізацією (відмиванням) майна і доходів, здобутих злочинним шляхом, способи вдосконалення чинного законодавства.

У *підрозділі 3.1 «Характерні риси правової охорони власності в Україні (1991–2017 рр.)»* досліджувалась динаміка правових відносин, що склалися у сфері охорони власності в Україні, яка розпочалась з аналізу суспільно-політичної ситуації на початку 90-х років минулого століття. Показано, що в цей історичний період українська держава і суспільство зазнали стадії внутрішньої боротьби застарілих комуністичних відносин з новими, спрямованими на створення приватної власності. Питання правової охорони власності знайшли відображення в КК України 2001 р., у якому регламентувалась відповідальність за такі злочини, як крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів та ін. Новацією кодифікованого акта стало встановлення відповідальності за злочини проти майна працівників правоохоронних органів, журналістів та службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Питання збереження військового майна шляхом встановлення відповідальності за умисне, необережне знищення, пошкодження або його втрату також знайшли відображення в КК України 2001 р. Одночасно з цим законодавець вніс зміни до ст. 51 КУпАП шляхом зміни санкції за такі дії, що передбачали штраф або адміністративний арешт строком

від 5 до 10 діб. У цей історичний період приймалися нормативно-правові акти, спрямовані на охорону власності, приватизацію майна державних підприємств, оцінку, реалізацію конфіскованого, безхазяйного, а також на охорону та захист військового майна.

*Підрозділ 3.2 «Особливості проведення приватизації власності»* присвячувався розгляду процесу роздержавлення таких об'єктів. Показано, що процес приватизації починався у складних соціально-економічних умовах для країни: розірвання зовнішньоекономічних зв'язків, спад виробництва, дефіцит фінансових ресурсів та припинення роботи багатьох підприємств. З метою проведення приватизації та роздержавлення підприємств досліджена генеральна програма – «Конституція приватизації», що її запропонував В.В. Засанський, яка передбачала організацію охорони таких об'єктів. Характерною рисою цього періоду було використання декретів, якими регламентувався статус адміністративних будинків і нежитлових приміщень, а також приватизація цілісних майнових комплексів державних підприємств, їхніх структурних підрозділів та об'єктів, які належали до агропромислового комплексу. Відсутність чіткого нормативно-правового регулювання проведення приватизації призвела до підготовки у 1997 р. Вищим арбітражним судом України Листа, в якому знайшли відображення роз'яснення з приватизації майна та охорони таких об'єктів. Показано, що важливе значення в проведенні приватизації мав Закон України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» від 03.03.1998 р., у якому визначались основні засади передачі об'єктів права державної власності в комунальну. З метою державної підтримки підприємств, які мали незавершені об'єкти будівництва, у 2000–2001 рр. Верховна Рада приймала законодавчі акти, згідно з якими дозволялась приватизація таких об'єктів, а держава на себе брала витрати, пов'язані з виділенням землі та підготовкою відповідної документації.

*У підрозділі 3.3 «Правове регулювання боротьби з легалізацією (відмиванням) майна та доходів»* розглянуті шляхи боротьби з цим небезпечним явищем та протидії таким злочинам. Історія боротьби з легалізацією (відмиванням) майна та доходів, одержаних злочинним шляхом, почалась з організації в 1974 р. Базельського комітету з нагляду за банківською діяльністю, завданням якого була розробка єдиних стандартів і методик. У 1989 р. на зустрічі «Великої сімки» в Парижі було засновано Групу з розробки фінансових заходів протидії відмиванню грошей (Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF). Показано, що основними формами діяльності Групи є розробка та періодичний перегляд рекомендацій, які склались із 40 пунктів з протидії відмиванню майна та доходів, одержаних злочинним шляхом. Загроза запровадження санкцій FATF проти України сприяла активізації заходів органів державної влади щодо протидії відмиванню злочинних доходів. Розгляд актового матеріалу, присвяченого таким злочинам, показує доцільність його розділення на дві групи: а) становлення (1991– 2005 рр.); б) формування (2005 – теперішній час). Період становлення починається з прийняття Закону України від 17.12.1997 р. № 738/97-ВР, яким Україна ратифікувала Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію майна та доходів, одержаних

злочинним шляхом. Важливим кроком у вирішенні цього завдання став новий КК України, який передбачає кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209). Наступними нормативно-правовими актами стали Укази Президента України, присвячені додатковим заходам щодо посилення боротьби з такими злочинами, детінізацією економіки та вводом в дію Рішення РНБО від 25.01.2001 р. стосовно заходів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Період формування розпочався з прийняття розпорядження Кабінетом Міністрів України, присвяченого Концепції розвитку системи запобігання та протидії таким злочинам від 03.08.2005 р., елементом якої стала Єдина державна інформаційна система. Важливе місце у вирішенні проблеми протидії таким злочинам посіла постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну фіскальну службу України» від 21.05.2014 р. № 236, яка передбачала створення системи боротьби з незаконною легалізацією майна та доходів, а також Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму на період до 2020 р., яка передбачала проведення моніторингу, контролю за рухом майна та доходів і створення спеціальних підрозділів.

У підрозділі 3.4 «Шляхи використання історичного досвіду правової охорони власності для вдосконалення чинного законодавства» розглянуто напрями правового регулювання, що їх запропонував автор з метою підвищення ефективності чинного законодавства. Першим із них є внесення змін до ст. 190 КК України «Шахрайство» стосовно можливості конфіскації майна та коштів, одержаних унаслідок легалізації (відмивання) грошей. На додаток до цього, враховуючи зарубіжний досвід, доцільно доповнити санкцію даної статті додатковим покаранням у вигляді конфіскації майна, засобів та знарядь учинення злочинів, позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю. Другим напрямом є пропозиція автора стосовно вдосконалення змісту ст. 209 КК України 2001 р. «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Так, на підставі вивчення досвіду використання Кримінальних кодексів Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Молдова пропонується зменшити терміни ув'язнення в ч. 1 ст. 209 до двох років, у ч. 2 – до 5 років, у ч. 3 – до 7 років. Наступна пропозиція полягає у доповненні ст. 209 новою частиною про відповідальність посадової особи з використанням свого службового становища у легалізації (відмиванні) майна та доходів, здобутих злочинним шляхом, та встановлення покарання для таких осіб у вигляді терміну позбавлення волі від 3 до 5 років. Практика розслідувань такого роду злочинів показує доцільність внесення доповнень до кожної частини у вигляді заміни встановленого в ній покарання на штрафні санкції, розміри яких встановлюються в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян пропорційно скоєному злочину. Так, до ч. 1 ст. 209 пропонується внести доповнення у вигляді сплати штрафу в розмірі до 1 тис. неоподатковуваних мінімумів; до ч. 2 – у вигляді можливості сплати штрафу в розмірі до 3 тис. неоподатковуваних мінімумів; до ч. 3 – до 5 тис. неоподатковуваних мінімумів, але



з обов'язковою передачею державі майна та доходів, отриманих злочинним шляхом.

## ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в розкритті процесу становлення і розвитку правової охорони власності в Україні в період з 1917-го по 2017 р. Головними науковими та практичними результатами роботи є такі положення:

1. На підставі проведеного дослідження правової охорони власності в Україні виділено чотири періоди, які різняться за напрямками правового регулювання:

а) перші роки радянської влади та НЕП (1917–1927 рр.); б) часи тоталітаризму (1927–1953 рр.); в) «хрущовська відлига», уповільнення темпів суспільного розвитку, застій та доба перебудови (1954–1991 рр.); г) період незалежної України (1991–2017 рр.).

2. Правова охорона власності в період перших років радянської влади в Україні характеризувалася несистемністю та прийняттям різних нормативно-правових актів, які були розділені на три групи: юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-політичні. У них регламентувалась конфіскація майнових об'єктів, націоналізація, охорона радянських господарств, складів, комор, шляхів сполучення, телеграфної мережі та ін., скасовувалися всі угоди, пов'язані з передачею хліба. Період НЕП характеризувався систематизацією законодавства у сфері охорони майна, що знайшло відображення в КК УСРР 1922 р., у якому в Главі VI установлювалася відповідальність за майнові злочини у вигляді крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства, купівлі завідомо краденого, крадіжки електричної енергії та ін.

3. Показано, що важливим напрямом правового регулювання була охорона колгоспної власності, яка спочатку регламентувалася Статутами, прийнятими на всесоюзному рівні, пізніше – шляхом прийняття антилюдського закону «про три колоски» 1932 р., згідно з яким за правопорушення, пов'язані з державною, колгоспною та іншими видами соціалістичної власності, передбачались міри покарання у вигляді розстрілу, довготривалих термінів ув'язнення, заслання до Сибіру, районів Далекого Сходу та північних районів СРСР без права застосування амністії.

4. Період тоталітаризму характеризувався різким посиленням кримінальної відповідальності за злочини проти соціалістичного майна та достатньо м'яким ставленням до таких самих злочинів, скоєних проти особистого майна громадян. Такі підходи знайшли відображення в КК УСРР 1927 р., у якому злочини проти власності входили до чотирьох глав даного акта: дві статті входили до Глави II «Злочини проти порядку управління», одна стаття – до Глави III «Службові злочини», чотири статті – до Глави V «Господарські злочини» та сім статей – до Глави VII «Майнові злочини». У подальшому приймалися Укази Президій Верховних Рад СРСР

та УРСР, спрямованих на охорону соціалістичної, колгоспної власності, які встановлювали необхідність компенсації збитків, заподіяних державі.

5. Особливістю історичного періоду правової охорони власності, іменованого «хрущовською відлигою», було зменшення репресивної складової, яка знайшла відображення в КК УРСР 1960 р., що базувався на більш м'яких положеннях у порівнянні зі сталінським законодавством. Злочини проти соціалістичної власності ввійшли до Глави II Особливої частини та містили міри покарання за крадіжку, розбій, шахрайство, привласнення, знищення майна та ін. Правова охорона власності знайшла відображення в Конституції СРСР 1977 р., Конституції УРСР 1978 р., у Постановах Ради Міністрів СРСР, в Указах Президії Верховної Ради СРСР, які регламентували необхідність охорони державної власності, посилення боротьби з дрібним розкраданням державного або громадського майна, вжиття заходів з його збереження.

6. Характерними рисами правової охорони власності в Україні в 1991–2017 рр. стала розробка нових доктринальних положень, які знайшли відображення в положеннях кримінального та адміністративного законодавства України. Правова охорона власності регламентувалась Законами, Указами Президента, Постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств та відомств, завданням яких була охорона, реалізація конфіскованого, безхазяйного та військового майна, а також проведення процесу приватизації об'єктів. Відсутність детально обґрунтованого законодавства привела до необхідності підготовки Вищим арбітражним судом у 1997 р. роз'яснень стосовно приватизації майна, в яких знайшли відображення положення з охорони таких об'єктів.

7. Показано, що історичний розвиток боротьби з легалізацією (відмиванням) майна та доходів, одержаних злочинним шляхом, почався в країнах Європи у 80х роках минулого століття, тому одним із перших актів, прийнятих в Україні, стала ратифікація відповідної Конвенції 1990 р. Прийняті нормативно-правові акти включали до себе Закони України, Укази Президента, присвячені ратифікації Рішення РНБО 2001 р. з боротьби з цим негативним явищем, а також Постанови Кабінету Міністрів України та накази ДФС зі створення Стратегії, частиною якої була система моніторингу, контролю, завданням якого стала боротьба з цим небезпечним явищем та забезпечення функціонування спеціального підрозділу ДФС України.

8. На підставі дослідження історичного розвитку правової охорони власності в Україні запропоновані такі шляхи вдосконалення чинного законодавства. Так, необхідно доповнити ст. 190 КК України 2001 р., до якої внести положення стосовно можливості конфіскації майна та коштів, здобутих шляхом шахрайства. З метою протидії легалізації (відмиванню) майна та доходів, здобутих злочинним шляхом, пропонується внести зміни до ст. 209 КК України 2001 р., якими передбачити зниження максимальних термінів ув'язнення, заміну санкцій даної статті у вигляді позбавлення волі на штрафи, розмір яких залежить від ступеня суспільної небезпеки, а також передбачити можливість притягнення посадових осіб

до відповідальності за використання службового становища у злочинах з легалізації (відмивання) майна та доходів.

### СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Грабовий В.В. Правова охорона власності в період тоталітаризму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 35–38.
2. Грабовий В.В. Юридична відповідальність за правопорушення проти власності в перші роки радянської влади в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 20. С. 17–20.
3. Грабовий В.В. Стан досліджень питань охорони власності в СРСР. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 6–2. Т. 1. С. 13–19.
4. Грабовий В.В. Кількісні показники норм юридичної відповідальності за злочини проти власності в КК УСРР 1922 р. Актуальні проблеми правознавства. 2017. № 4 (12). С. 9–13.
5. Грабовий В.В. Проблеми правової охорони колгоспної власності в УРСР. Право і суспільство. 2017. № 6, ч. 2. С. 14–23.
6. Грабовий В.В. Особливості правової охорони власності у період з 1960 по 1991 рр. Юридична Україна. 2017. № 9–10. С. 31–38.
7. Грабовий В.В. Правова охорона власності у період становлення незалежної України (1990–1992 рр.). Бюлетень Міністерства юстиції України. 2017. № 3. С. 35–41.
8. Грабовий В.В. Особливості правового регулювання процесу приватизації власності в Україні (1993–1998 рр.). Наукові записки. Серія: Право. 2018. № 4. С. 111–116.
9. Грабовий В.В. Організація роботи органів ДФС з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: нові виклики та перспективи. Електронне наукове фахове видання з юридичних наук «Правова просвіта». 2018. № 2. С. 3–6.
10. Грабовий В.В. Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти власності в КК УСРР 1927 р. Проблеми законотворчості у світі сучасних реформаційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 15 черв. 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 15–18.
11. Грабовий В.В. Динаміка правового регулювання протидії легалізації (відмиванню) доходів в Україні. Актуальні питання економіки, управління та права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 лют. 2018 р.). Київ: Ін-т інновац. освіти, 2018. Ч. 2. С. 9–13.
12. Грабовий В.В. Правова охорона соціалістичної власності у КК УРСР 1960 р. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети:

міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19–20 січ. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 6–9.

13. Грабовий В.В. Доктрина класової нерівності в охороні власності. Концепція та методологія історії українського права, присвяч. пам'яті проф. Олександра Шевченка: зб. матеріалів наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 154–157.

14. Грабовий В.В. Кримінальна відповідальність за правопорушення проти власності в КК УСРР 1922 р. Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 січ. 2017 р.). Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2017. С. 51–55.

15. Грабовий В.В. Юридична техніка нормативно-правових актів за злочини проти власності в перші роки Радянської влади в Україні. Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 листоп. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 173–177.

16. Грабовий В.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти власності в Радянській Україні (1920–1941 рр.). Державо- та правотворчі традиції українського народу (до 150-річчя М.С. Грушевського): матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 23 листоп. 2016 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 164–167.

17. Грабовий В.В. Правова охорона соціалістичної власності в період голодомору. Актуальні питання права, економіки та управління: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10–11 лют. 2017 р.). Київ: Ін-т інновац. освіти, 2017. Ч. 2. С. 44–46.

18. Грабовий В.В. Матеріальна відповідальність за правопорушення у сфері охорони водних об'єктів УРСР. Забезпечення збереження водних ресурсів в контексті сталого розвитку: зб. тез круглого столу (Київ, 12 грудня 2017 р.). Київ, 2017. С. 15–17.

19. Грабовий В.В. Організація роботи органів ДФС з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: нові виклики та перспективи. Актуальні проблеми запобігання корупції та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в контексті створення служби фінансових розслідувань: зб. матеріалів наук.-комунікат. заходів / НДІ фіскальної політики. Київ: Алерта, 2017. С. 10–15.

20. Грабовий В.В. Правове регулювання охорони власності в Україні у 2002–2017 рр. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир: Житомир. нац. агроєколог. ун-т, 2018. С. 23–26.

21. Грабовий В.В. Правове регулювання боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів в Україні. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 20–21 квіт. 2018 р.). Тернопіль: Тернопіл. нац. економ. фак., 2018. С. 29–33.

## АНОТАЦІЯ

**Грабовий В.В. Правова охорона власності в Україні: історико-правове дослідження.** – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2018.

Дисертація присвячена історичній динаміці правового регулювання охорони власності на різних етапах розвитку України. Проведено періодизацію даного процесу, яка дозволила виділити такі періоди: а) перші роки радянської влади та НЕП (1917–1927 рр.); б) часи тоталітаризму (1927–1953 рр.); в) «хрущовська відлига», уповільнення темпів суспільного розвитку, застій та доба перебудови (1954–1991 рр.); г) період незалежної України (1991–2017 рр.). На першому з них проводилась націоналізація об'єктів власності, нормативно-правові акти приймались безсистемно, а за правопорушення, пов'язані з цією категорією, широко використовувалась система Реввійськтрибуналів. Часи НЕП характеризувались пом'якшенням відповідальності за злочини проти власності, систематизацією радянського законодавства та появою обмеженої кількості приватних майнових об'єктів, які охороняла держава. У період тоталітаризму використовувались жорсткі міри відповідальності за злочини у сфері охорони майна з використанням вищої міри покарання та тривалих термінів ув'язнення за незначні правопорушення. Наступний історичний період – 1954–1991 рр. – характеризувався постійною боротьбою з дрібними крадіжками, пом'якшенням норм юридичної відповідальності за злочини проти власності. Період незалежної України характеризувався складною динамікою прийняття нормативно-правових актів, які регламентували роздержавлення, приватизацію та охорону власності. Особливістю радянської моделі правової охорони власності була наявність подвійних стандартів різної правової відповідальності за однакові правопорушення проти державного та особистого майна, які в період незалежної України були прирівняні один до одного. Характерною рисою етапу незалежної України було прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з легалізацією (відмиванням) майна та коштів, здобутих злочинним шляхом, яка проводилась за допомогою численних нормативно-правових актів, прийнятих ДФС, МВС та іншими правоохоронними органами.

**Ключові слова:** юридична відповідальність, майнові злочини, соціалістична власність, нормативно-правовий акт, легалізація (відмивання) майна, дрібне розкрадання майна, приватизація.

## АННОТАЦИЯ

**Грабовой В.В. Правовая охрана собственности в Украине: историкоправовое исследование.** – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, 2018.

Диссертация посвящена исторической динамике правового регулирования охраны собственности на различных этапах развития Украины. Проведена периодизация данного процесса, позволившая выделить следующие периоды: а) первые годы советской власти и НЭП (1917–1927 гг.); б) этап тоталитаризма (1927–1953 гг.); в) «хрущевская оттепель», замедление темпов общественного развития, застой и перестройка (1954–1991 гг.); г) период независимой Украины (1991–2017 гг.). На первом из них нормативно-правовые акты принимались бессистемно, а за правонарушения, связанные с этой категорией, широко использовались Реввоен трибуналы. Времена НЭП характеризовались смягчением ответственности за преступления против собственности и систематизацией советского законодательства. В период тоталитаризма снова использовались жёсткие меры ответственности за преступления в сфере охраны имущества с использованием высшей меры наказания и длительных сроков заключения за незначительные правонарушения. Исторический период 1954–1991 гг. характеризовался смягчением норм юридической ответственности за преступления против собственности и постоянной борьбой с мелкими кражами на предприятиях. Период независимой Украины характеризовался сложной динамикой принятия нормативно-правовых актов, регламентирующих разгосударствление, приватизацию и охрану собственности.

Правовая охрана колхозной собственности регламентировалась уставами сельскохозяйственных предприятий, трудовых земледельческих артелей, товариществ по обработке земли. В дальнейшем охрана колхозной собственности нашла отражение в актах, направленных на принудительную коллективизацию и предусматривавших жёсткие меры наказания. На этапе стабилизации принимались акты, характеризующиеся смягчением ответственности за правонарушения, в которых регламентировались вопросы компенсации причинённого ущерба, а также акты, включавшие в себя положения, направленные на более эффективное использование собственности. Особенностью советской модели правовой охраны собственности было наличие двойных стандартов в виде различной правовой ответственности за одинаковые правонарушения против государственного и личного имущества, которые были ликвидированы в период независимой Украины.

Проведено исследование моделей правовой охраны собственности в Уголовных кодексах УССР 1922 г., 1927 г., Уголовном кодексе УССР 1960 г. и Уголовном кодексе Украины 2001 г., показавшее сложную динамику юридической ответственности за данные виды правонарушений и тенденцию её постепенного

смягчения. Правовая охрана собственности в независимой Украине, проходившая одновременно с приватизацией, имела несистемный и разновекторный характер, показателем которого явилась низкая эффективность действующего законодательства. Важным направлением правотворчества, которому посвящалась значительная часть актового материала, связана с борьбой с легализацией (отмыванием) имущества и средств, полученных преступным путём, которая проводилась с помощью государственных программ, включавших в себя мониторинг, контроль, выявление фактов преступлений, создание специальных подразделений ГФС Украины.

**Ключевые слова:** юридическая ответственность, имущественные преступления, социалистическая собственность, нормативно-правовой акт, легализация (отмывание) имущества, мелкое хищение имущества, приватизация.

## SUMMARY

**Grabovuy V.V. Legal protection of property in Ukraine: historical and legal research.** – *Manuscript rights reserved.*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Private higher educational institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2018.

The dissertation is devoted to the historical dynamics of legal regulation of property protection at various stages of development of Ukraine. The periodization of this process has been carried out, which allowed to allocate the following periods: a) the first years of Soviet power and the New Economic Policy (1917–1927); b) the times of totalitarianism (1927–1953); c) the period of «Khrushchev's Thaw», slowing down of the rates of social development and stagnation and the time of perestroika (1954–1991); d) Independent Ukraine (1991–2017). In the first of them, the nationalization of property objects was carried out, the legal acts were adopted unsystematically, and for offenses related to this category, the revolutionary military tribunals system was widely used. Times of the New Economic Policy were characterized by mitigation of liability for property crimes and the systematization of Soviet legislation, and the emergence of a limited number of private property facilities. In the period of totalitarianism, rigorous levels of responsibility for crimes in the area of property protection were re-used, using a higher degree of punishment and long periods of imprisonment for minor offenses. The next historical period of 1954–1991 was characterized by a constant struggle with petty thefts, mitigating the norms of legal liability for crimes against property. The period of independent Ukraine was characterized by a complex dynamics of adoption of normative legal acts regulating privatization, privatization and property protection. The peculiarity of the Soviet model of legal protection of property was the existence of double standards of various legal responsibilities for the same offenses against state and personal property, which in the period of independent Ukraine were equated with each other. A characteristic feature of the stage of independent Ukraine was the adoption of legal acts aimed at combating the legalization (laundering) of property and proceeds from crime,

which was carried out with the help of numerous normative legal acts adopted by the State Fiscal Service, the Ministry of Internal Affairs and other law-enforcement bodies.

**Keywords:** legal liability, property crimes, socialist property, legal act, legalization (laundering) of property, small property theft, privatization.